

A. REI

Kas presidentist on meie riigil tulu loota?

Õpetlikke näiteid Prantsusmaalt

1A

38332

Eesti Sotsialistlik Töölise Partei

182354

I.

Raske majanduskriis, mille sarnast warem pole nähtud, lasub otse-
tui luupainaja kõigi maade ja rah-
waste kohal. Tööline ei leia tööd,
põllumehe rahaline tulu on mitme-
kordsest langenud ja ostujõud äär-
miselt kokku kiiwanud, tööstuse too-
dang ja kaubanduse läbikäik vähene-
wad järjekindlalt otse kohutawal
sammul. Kõigi inimeste mõtted ja
meeled keerlewad waid ühe raske kü-
simuse ümber — kuidas ära elada,
kuidas hinge sees hoida, kuidas ras-
keteft aegadeft üle saada.

Eriti aga peaks kõigi meelte ja
mõtetega nende küsimuste juures
olema riikide walitsused ja poliitili-
sed erakonnad, kelleft ju väga suurel
määral oleneb rahwaste saatuse ja
laiade rahwahulkade ärastamise wõi-
malus.

Meie Eesti parempoolsetel ringkon-
badel on aga tähtsamaid asju toime-
tada, kui üleelatawate majandusras-
kuste üle pead murda. Meile on prae-
gu kõige tähtsamaks asiaks — põhi-
seaduse muutmise! W a j a o n j u s t
p r a e g u s e l k i t s a l j a l i b e -

dal ajal — maksu mis
maksab — üks kõrgepal-
galine aukoht juurde
luua, nimelt — wabariigi
president ametisse panna!
Nähtawasti on meie parempoolsete
arwates kõik muud asjad meie waba-
riigis juba kõige paremas korras,
pundub ainult weel president oma
adjutantidega ja hiilgawa hoowkon-
naga, kes kõike meie ilu ja elu wää-
riliselt krooniks.

Kas ei kõla aga see presidendii-
jutt praegusel filmapilgul otsekui hir-
witamine laiade rahwahulkade häda
ja wiletsuse üle, nagu ka meie kehwa
riigi üle, kes pole kunagi warem
näinud nii kitsaid aegu, nagu prae-
gu?

Teokfilolewast põhiseaduse munt-
misest wõiks weel kuidagi aru saada,
kui misiksuguste kaaluwate ja usku-
mapanewate wäidetega oleks kindlaks
tehtud, et presidendist tööpoolest tu-
leb misiksugust tulu meie riigielule.
Rahjuks pole aga just seda siamaani
mitte keegi jaksanud ära näidata.

Tarwitseb ainult meele tuletada,

et seitsmes õigusteadlaste päew, mis nelja aasta eest Tartus ära peeti, ja millest osa wõttis suur hulk meie õigusteadlasi kõige mitmekesisematelt õigusemõistmise ja riigitegewuse aladelt, ühel teisel tunnuistas meie senise põhiseaduse kõigiti elujõuliseks, paendumaks ja arenemisvõimeliseks, ning seepärast leidis, et põhiseaduse muutmiseks pole miskit olulist wajadust. Küll aga on õigusteadlaste päewa arwates tarwilik hoolt kanda meie põhiseaduses peituwate awarate arenemisvõimaluste ärakasutamise ja elluviimise eest.

Ja üks ole rohkem kui iseloomulik ka see asjaolu, et põhiseaduse muutmise eelnõu arutamisel eelmise riigikogu lõppkoosolekul isegi eelnõu aruandja, prof. Muots, sunnitud oli tõele au andes tunnuistama: meie senine põhiseadus on võimaldanud küllalt otstarbekohase riigiwõimude jaotuse ja küllalt tugewate walitsuste loomise. Samuti tunnuistas prof. Mu-

ots, et meie senise põhiseaduse piirides wõiks weel paljugi asju hulga otstarbekohasemalt korraldada, kui see siamaani sündinud. Eks tähenda see ometi, et meie põhiseaduse muutmiseks tõepoolest pole miskit tungiwat ja põhjendatud wajadust, sest põhiseaduse muutmisele tuleb asuda waid siis, kui olewa põhiseaduse kitsad raamid ei anna harilikule seadusandlusele wõimalust ega lahedust riigelu otstarbekohaseks korraldamiseks.

Eks järgne aga sellest ka ühtlasi, et põhiseaduse muutmine, kui ilma küllalbase aluseta ja põhjendatud wadjaduseta ette wõetud, tuleb tagasi lükata?

Selle asemel, et rahwale kulukat presidenti kaela sokutada, sellest mistisugust kasu ei oleks, kantagu selle eest hoolt, et põhiseaduses ülesseatud demokraatlikud põhimõtted ja kodanikkude põhiõigused saaks järjest täielikumal kujul tegelikult elus maksma pandud.

II.

Gespool näitamine, et meie parempoolsete ringfondade poolt algatatud põhiseaduse muutmine on footuks põhjendamatu ja ilmaaegne ettevõtte, mille wajadust pole weel keegi sunnud selgeks teha. Pole aga siiski üsleliigne weel kord lähema arwustuse alla wõtta need wäited, millega

harilikult on püütud põhjendada põhiseaduse muutmise wajadust.

Põhiseaduse muutmise poolbajate põhjendused kõlawad umbes järgmiselt.

Meie senine põhiseadus ei võimalda tugewa walitsuse loomist, mis saaks pikemat aega ametis olla ja

laugemale ulatawais uuendusekawa-
 sid teostada. Waewalt jõuab walitsus
 ametisse astuda, kui juba riigikogu
 rühmades hakatakse tema wastu sa-
 laplaane sepiitfema, kuidas saaks teba
 peagi jälle sadulast wälja lüüa. Ta-
 gajärg on harilikult see, et enne kui
 walitsus jõuab midagi põhjapanewat
 korda saata, ning sageli üegi enne
 kui walitsuse liikmed jõuawad põhja-
 likumalt tutvuneda oma ülesannete-
 ga, ongi walitsuse kriis jälle käes,
 kõik algatused peawad pooleli jääma
 ja walitsus peab aset andma uutele
 tegelastele, keda ootab sama saatus.
 Meie praeguse põhiseaduse juures ei
 saagi asi teistiti olla, kuna walitsus
 täielikult oleneb riigikogu rühmade
 tujust ja tahtmistest. Soowis teine laul
 oleks siis, kui walitsuse ametisse pa-
 nemine ja ametist lahtilaskmine ei
 oleneks mitte riigikogu rühmade
 muutlikust tujust ja tahtmistest, waid
 kui walitsust seaks ametisse ja wa-
 hastaks ametist president, kes wõiks
 ka riigikogu laiali saata ja uued wa-
 limised määrata, kui riigikogu rüh-
 mad wäiklastel riikondlikkudel kaa-
 lutlustel ei lase walitsust kuaa ja
 rahwa huwides sirgejoonelist poliiti-
 kat ajada. Siis ei saaks rühmad
 enam isewalitfejat mängida ja tühi-
 kusu pärast walitsusi kutsutada. Wa-
 litsuse kriisid tuleksid siis märkja
 harwemini ette, walitsused oleksid
 püsivamad ja tugewamad ning saak-
 sid selle tõttu suuremaulatuslikke
 uuendusi kätse wõtta ning läbiwõtta.
 Ühe sõnaga — meie riigielu terve-

neks ja paraneks käägakatsutawalt,
 mis oleks kasuks kogu rahwale ja
 kõigile rahwastihtidele.

Nii kõnelewad presidendi insti-
 tuudi poolhajas.

Kuulates neid harutlusi kerkib
 aga otselõhe küsimus keelele: kui
 presidendi amet tõepoolest on nii
 heaks ja kindlastimõjuwaks arstiro-
 huks ilmaaegsete walitsusekriiside ja
 walitsuse nõrkuse ning kõikumise
 wastu, siis peaks presidendiga waba-
 riiklises walitsusekriisid olema haru-
 daseks nähteks ja walitsused olema
 wäga tugewad ja püsakalsed. Kes
 aga wähegi on jälginud riigielu
 arenemist teistes maades, teab, et
 presidendiga wabariiklises walitsuse-
 kriisid sugugi mitte harwemini aset
 ei leia, kui meil, waid tihtipeale
 weel sagedamini, ja walitsuste elu-
 iga selle tõttu ka mitte pikem ei ole,
 kui meil. Meie kitsas ruum ei lu-
 ba kahjuks selle kohta rohkearwulisi
 näiteid tuua. Lubatagu, et me piir-
 dume näidetega waid ühest maalt,
 mis aga on igapidi näitlikud ja õpet-
 likud, kuna see maa — me kõneleme
 nimelt Prantsusmaast — on parla-
 mentliku korra suhtes olnud juhti-
 waks eeskujuks suuremale jaole Eu-
 roopa mandri riikidest. Olgu weel
 juurelisatud, et parlamentliku korda
 Prantsusmaal tõsiselt ei ahwarda
 misliisugused ei fashistliku, ei kom-
 munistliku diktatuuri püüded, nii et
 me just Prantsusmaal kõige pare-
 mini saame jälgida parlamentlikku

walitsemise wiisi kõigi selle iseloomu-
liffude iseäraldustega.

Et hõlpsam oleks wõrrelda ja
wastawaid järeldusi teha, toome all-
järgnevas tabelis kõrwuti andmed
walituskriiside ja uute kabinettide
moobustamise üle Prantsusmaal ja
Gestis wiimase kuue ja poole aasta
kestel. See ajajärk sobib wõrdluseks

selle tõttu, et 1925. a. lõpul peaaegu
ühel ajal moobustati uued walitsu-
sed Prantsusmaal ja Gestis, nimelt
28. novembril Briandi kabinett
Prantsusmaal, ja 15. detsembril
Teemandi kabinett meil. Algedes
nende kabinettidega, saame järgmise
tabeli.

Prantsusmaal:			Gestis:		
Kabinett, mida juhib (peaminist- rina)	Astus ametisse	Kabineti kestvus	Kabinett, mida juhib (riigikwane- mana)	Astus ametisse	Kabineti kestvus
Briand	28. IX. 25	7 k. 25 p.	Teemant	15. XII. 25	7 k. 8 p.
Poincaré	23. VII. 26	3 a. 8 p.	Teemant	23. VII. 26	7 k. 9 p.
Briand	31. VII. 29	3 k. 6 p.	Teemant	4. VII. 27	9 k. 5 p.
Tardieu	7. XI. 29	3 k. 23 p.	Tõnisson	9. XII. 27	11 k. 25 p.
Tardieu	2. III. 30	9 k. 11 p.	Rei	4. XII. 28	7 k. 5 p.
Steeg	13. XII. 30	1 k. 13 p.	Strandmann	9. VII. 29	1 a. 7 k. 3 p.
Laval	26. I. 31	1 a. 26 p.	Päts	12. II. 31	1 a. 2 p.
Tardieu	21. II. 32	3 k. 15 p.	Teemant	14. II. 32	4 k. 8 p.
Herriot	4. VI. 32				

Sellest tabelist näeme, et Prant-
susmaal 6 aasta 6 kuu 7 päewa kes-
tel waheldus 8 kabinetti, ja Gestis
sama suur arw 6 a. 6 k. 5 p. kestel.
Serge on walitfuse keskmine eluiga
wiimases 6½ aastal Gestis ja Prant-
susmaal olnud täpselt ühepikkune:
9 kuud 23½ päewa.

Seejuures tuleb aga arwesse
wõtta, et selle 6½ aasta hulka lan-
geh muu seas Poincaré kabinett,
mis sootuks erakorrajete olude tõttu
(raske rahanduse kriis ja frangi sta-
biliseerimine) püüdis riigitiirul era-
korrajelt pika aja, nimelt 3 aastat 8
päewa. Kui see harukordne erand
kõrwale jätta, ja wõrdlemisele wõtta

järgnevad aastad pärast Poincaré
lahkumist, siis leiame, et aja kestel
31. juulist 1929. kuni 4. juunini 1932,
s. o. 2 a. 10 k. 5 p. kestel on Prant-
susmaal olnud 6 kabinetti, selle
keskmine eluiga seega oli 5 kuud 21
päewa, kuna aga Gestis umbes sama
pika aja kestel, nimelt 9. juulist
1929 kuni 20. juunini 1932, s. o.
2 a. 11 k. 11 p. kestel oli waid kolm
kabinetti, selle keskmine iga seega
oli 11 kuud 24 päewa, s. o. weidi enam
kui kaks korda nii palju, kui klassika-
lisel parlamentlikul korra maal
Prantsusmaal.

Ometi on Prantsusmaal presi-
dent olemas, kes oma wõimupiiride,

wägewuse ja hiiuguse poolest jätas warju suurema jao nüüdisaja kinnigaid. Seletuseks olgu öeldud, et marutagurlistest kuningriiklastest koosnew Prantsuse Rahwuskoogu 1875. aastal waid hädasunnil pidi leppima wabariigiga, kuna ei suudetud kuninga kandidaadi suhtes kokkuleppele jõuda. Et aga pärast hõlpsam oleks sündsamal filmapilgul wabariiki kuningriigiks muuta, anti presidentile igapidi kuningase sõrduw seisusorh. Muu seas on Prantsuse presidentil ka õigus — ülemkoja (senati) nõusolekul — saadikutekoda laiali saata. Ometi aga pole see wägew president, nagu näeme, mitte sugugi aidanud Prantsusmaal ilmaagseid walitsusekriise ära hoida ja walitsusi püüwamateks ning tugewamateks teha. Muu seas olgu tähendatud, et ükski prantsuse president pole weel saadikutekoda laiali saatnud.

Sel puhul aga mõni wast ütleb: wiga seisab selles, et prantsuse president ei walita mitte rahwa poolt, waid parlamendi poolt (mõlemi koja — senati ja saadikutekoja — ühisel istungil). Kuis hakkab ta sedasama parlamenti, kellele ta wõlgneb oma walimise, laiali saatma. Sellepärast pole ka prantsuse president, hoolimata oma suurest wõimust ja wäljsest aust ja hiiugusest, saanud parlamendi rühmi nii mõjuwalt taljutada ja parlamendi wõimu walitsuse wõimuga tasakaalus hoida, nagu seda suudaks rahwa poolt walitud president,

Selle peale wõib aga järgmist wastata. Sest filmapilgust, kui president on ametisse walitud, ei olene tema enam kõige wäiksemalgi määral parlamendist, siati kuna Prantsusmaal wähehaawal on kombeks saanud, et ametist lahkunud presidentid ei kandideeri uuestipresidenti kohale. Seega wõib president täitsa wabalt, ilma parema tõetundmise järgi parlamendi suhtes käsitada oma wõimu riigi ja rahwa huwides, ilma et tagasiwalimise kindlustamise kaalutlused teda wõiksid segada. Ja lõpuks, kuigi neil kaalutlustel oleks misik mõju tema peale, siis — näidates õigel filmapilgul kõwa kätt ja kindlat otsustamise wõimet, president just sellesamaga ilmutaks kõige paremini oma riigimehelikke wõimeid ja tõstaks oma autoriteeti rahwa keskel, mis ometi kõige enam suurendaks tema tagasiwalimise schansse presidenti kohale. Niisama president, mitte julgedes oma wõimu kasutada olukorras, kus see tarwilik oleks, kõige enam just kiskus oma autoriteeti alla. Nende kaalutluste tõttu peaks olema selge, et parlamendi poolt, aga mitte otsene rahwa poolt walimine kuidagiwiisi ei saa olla „wabandawaks põhjuseks“, mis oleks takistanud prantsuse presidentil kõiki neid tagajärgi saawutamast, mida meil presidentilt walitsuse kriiside ärahoidmise ja walitsuste püüwuse ja tugewuse suurendamise mõttes oodatakse ja loodetakse. Tähtis ja oluline pole ju mitte see, kas president on wali-

tub otsestelt rahwa poolt, wõdi on tema walimise toiming kaheastmeline, nagu näitaks Ameerika Ühendriikides ja Soomes, kus esmalt walitakse erilisest presidendist walijamehest, ja need siis waliwad presidendist. Parlamendi poolt walimine pole ju ka midagi muud, kui kaheastmeline walimine.

Kõikwõttes prantsuse kogemusi, näeme, et sel klassifikatsioonist wäljajununud parlamentaarse korra maal president pole mitte põrmugi osutunud tolleks suurepäraseks ja kindlasti

mõjuwaks arstirohuks ilmaaegsele walitusekriiside ja walituste nõrkuse ning kõikumise wastu, millisena teda meil näinud on kujutatud. Need lootused pole midagi muud, kui see, mida sakslane nimetab sõnaga „Köhlerglaube“, mis tähendab pimedat ja lapsetut ebausk. Kas oleks maksnud selle pimedale ebausu pärast hakata ettewõtma kulukat rahwahäädust, presidendist enda laugeltsi mitte wäikestest kuludest hoopis kõnelemata?

III.

Meie tagurlikes ringkonnad on alati nurisenud — walitusekriisid olewat meil liig sagedased ja walitusewõim sissetõttu nõrk ja ebakindel. Süüdi olewat halb põhiseadus, ja peamiselt nimelt see, et meil pole wabariigi presidendist. Oleks meil president, siis kriisid tekkisid palju harwemini ja walitusewõim oleks palju tugevam ning püsivam.

Gespool näitamine Prantsusmaa riigielu kogemuste najal, kuiwõrd ilma aluseta on need etteheited meie põhiseadusele. Prantsusmaal on wäga suurte wõimupiiridega president ametis, aga walitusekriisid on seal wiimase kolme aasta jooksul aset leidnud kaks korda sagedamini, kui Gestis. See näitab, et president kuidagi ei saa olla nõiarohke, mis aitab walitusekriiside ära hoida ja teha neid harwemini ette tulewateks.

Kuid siin tekib üles üks küsimus,

mis wajab põhjalikumalt selgitamist: kas walitusekriiside üldse tuleb lugeda sellaseks kurjuseks ja halbusteks, mida peab püüdma iga hinna eest ära hoida?

On ju õige ja endastmõistetaw, et iga walitusekriis tähendab teatawat jõukulutust ja poliitilise energia kaotamist. Kriisi ajal loow riitlik töö harilikult jääb enam-wähem soiku: aetakse waid pooleliolewaid asju, kuna suuremad küsimused jäetakse uut walitust ootama. Samuti kulub nutel ministritel sageli tükk aega, enne kui nad oma ametala küsimustega niiwõrd tutvunewad, et saawad suuremate algatuste juure asuda. Kuid kõigest sellest ei saa mitte järeldada, nagu oleksid walitusekriisid ainult halbust ja pahet, mida peab püüdma, maksu mis maksab, ära hoida.

Demokraatlikus riigis

on päris loomulik, mõõ-
dapääsematu ja otse tar-
wilik, et walitsused aeg-
ajalt waheldussid, s. o. et
aeg-ajalt walitsusekrii-
sid aset leiaksid. Seda järg-
mistel põhjustel.

Demokraatliku riigi olulisem nõue
ja tunnusmärk on see, et walitsus
peab wastama avalikule arvamisele.
Mida poliitikateaduse filmapaistwa-
maib autoriteete, — näiteks Harvardi
ülikooli president Lawrence Lowell
— sõnasõnalts ütlewad, et demokraat-
likus rahwawalitsuses nimetatakse
sellast walitsust, milles riiklikkude
asjade ajamist ära määrab avalik
arwamine.

Kuidas avaldub aga avaliku ar-
vamise määrav mõju riigiasjade
ajamisel?

Demokraatlikus riigis walitsus ku-
jundatakse alati, — erakordseist olu-
dest tingitud erandib maha arwatud,
— kindla töökaawa alusel, mis te-
hakse avalikult kõigile teatavaks.
On walimistel üks erakond saanud
enamuse, siis koostab see erakond ük-
sinda töökaawa, moodustab walitsuse
ja kannab wastutust selle tegemise
eest, — kui ta mõnel põhjusel wast
ei arwa kasulikumaks mõnda teist
erakonda endaga kaasa tõmmata.
Kui aga ükski erakond pole wali-
mistel enamust saanud, siis tuleb
walitsuse töökaawa koostada kokkulep-
pel erakondade wahel, kes üheskoos
moodustaksid kindla enamuse parla-

mentis. Kui kokkulepe mistisugusel
põhjusel oli ebaloomulik ja wigane,
siis üldine meeleolu harilikult on al-
gusest peale uue kabineti wastu wae-
nulik või wähemalt külm, ja sel kor-
ral walitsus hakkab juba peatselt la-
gunemise tundemärke ilmutama. Kui
aga kokkuleppe kaawa on avalikule
arwamisele wastuwõetaw ja leiab
laiemates ringides poolehoidu, siis
teatawa aja kestel walitsus seisab
wäga kindlal alusel, ja wastasrinna
püüdeb walitsusekriisi wälja kutsuda
jääwad tagajärjetuks.

Kuid demokraatlikus riigis, kus
kõik ringkonnad kasutawad arwusta-
mise wabadust, on täiesti mõõdapää-
sematu, et sedamööda, kuid walitsus
oma töökaawa samm-sammult eslu
wiib, wastutõetawate jõudude ar-
wustamise mõjul üldine meeleolu
wähehaawal hakkab muntuma walit-
suse kahjuks. Kui suurt osawust ja
wilumust walitsuse liikmed ka üles ei
näitaks, ifka astuwad nad teatawaid
samme, mis emblembid kas tõesti on
ekspansioonid, või mida laiades ringi-
des peetakse niisugusteks. Kõik
farnased tõelikud või arwatawad
ekspansioonid märgitakse wastasrinna
poolt suure hoolega ära ja puhutakse
pealegi nii suureks, kui wähegi osa-
tasse.

Möödaminnes olgu öeldud, et too
alaline arwustuse rahesadu, mille all
igal walitsusel demokraatlikus riigis
tuleb tegutseda, on riiklikelt wäga
tarwilik ja kasulik, sest see sunnib

walitsust aktiivsest, kuid ühtlasi ette-
vaatlikult ja kaalutult tegutsema, et
oma poolehoidu mitte kaotada, vaid
võimalikult suurendada.

Kuid sedamööda, kuis walitsuse
tegevuses ifta enam kuhjub tõelisse
wõi arwatawaid effisamme, pikapeale
mureneb walitsuse seljatagune awalik-
sus arwamises, s o. kahaneb tema
poolehoid ja usaldus. Wähehaawal
awalikus arwamises tekib tunne ja
hakkab ifta laiemalt maad wõtma
arwamine, et walitsus enam ei was-
ta üldisele meeleolule ja temal oleks
aeg lahkuda. Walitsus, mis alguses
paistis olewat energiline ja tegu-
wõinne, wähhehaawal just nagu kah-
watub, wananeb ja närtsub. Ühtlasi
walitsuse koalitsioonis tekkivad hõo-
rumised ja lahkhelid, mida esiotfa mõ-
ne aja kestel ofatasse ära siluda ja
ära sumbutada. Kui aga lahkhelid on
juba omandanud teatawa pinewuse,
siis ei jää muud üle, kui peab kriis
tulema, mis annab uue walitsuse
uue kofkuseppe alusel rühmade wahel.

Seefugustel oludel kriis pole mitte
halbtsuseks ja paheks, mida waja iga
abinõuga ära hoida, waid ta on tin-
gimata tarwilik ja wäga kasulik, just
nagu müristamise hoog on wäga
tarwilik ja kasulik, kui õht on muu-
tunud liig umbseks.

Muudugi ei saa soowitawaks ega
terweks nähteks lugeda seda, kui krii-
sid korduwad 3—4 kuu tagant, sest
see oleks, nagu üldub, liig suur jõe
kulutamine ja energia raiskamine.

Sellest ei saa aga mitte järeldada, et
mida pikema aja kestel läheb korda
kriisi ära hoida, seda parem. Kui
walitsus on kaotanud tarwiliku poo-
lehoiu ja usalduse teba kandwates
rühmades ja awalikus arwamises,
siis on sarnase walitsuse edasipüü-
mine harilikult palju suuremaks
halbtsuseks, kui walitsusekriis, mis
annab riigile uue, kindlale enam-
sele tugenewa ja sellepärast tegu-
wõimsa walitsuse.

Kõige suuremaks paheks ja kurju-
seks on aga criti see, kui walitsus,
kes kaotanud usalduse ja seljatõe,
siiski püüab iga hinna eest wõimu
juures edasi püüda. Oma eluea pi-
kendamist sellasel walitsusel parata-
matult tuleb osta ja kinni maksta
igafuguse korrupsiooniga ja riikliste
hüwede mahasahkerdamisega, mis riigile
ja rahwale toob ainult suurt kahju.

Et uut walitsust moodustada, sel-
leks peab tarwilik arw rühmi jõudma
kõikuseppele töökawa suhtes, mis oleks
kõigile neile wastuwoetatav. Et sellast
kõikusepet saawutada, tuleb rühma-
del pidada läbirääkimisi ja „kaubel-
da“. Et seejuures iga rühm püüab
nii palju kui wõimalik oma nõud-
misi esirinda nihutada, ja sellepärast
peab tegutsema kõige ofawusega, wi-
sadsusega ja ifegi ofawusega, mis
tal olemas, ja kuna läbirääkimised
selle tõttu sageli weniwad pikale ning
rühmade kombinatsioonid tihti mitu
korda muutuwad, siis on neid läbi-

rääkimisi hakatud halvaks panewalt nimetama „lehmauplemises“. Tõepoolest aga pole midagi põhjust neid läbirääkimisi käsitada halvaks panuga, otsekui oleks nad midagi inetu ja ebamoraalsed. Kuis saawad rühmad walitsuse töökawa suhtes kokkuleppele jõuda, kui nad ei „kauple“, s. o. ei pea läbirääkimisi? Muidugi võib ju soowida, et kriisid laheneksid võimalikult kiirelt ja libedasti, ja et läbirääkimiste juures wäiklaseks waluse wõttes jäetaks kõrwale, kuid see oleneb täiel määral läbirääkijate isiklikkusest omadusest, aga mitte põrmugi sellest, kas wabariigi eesotfas seisab president, või pole niisugust olemas.

Muu seas, kui keegi wast arwab, et presidentiga wabariikides kriiside lahendamine sünnib kiiremini ja libedamini, kui meil, siis on sellane arwamine täitsa põhjendamata. Seda wõime jällegi wäga hästi tähele panna Prantsusmaal.

Mii näitaks kulus kriisi lahendamiseks pärast Briand'i kabineti langemist 22. oktoobril 1929. a. kuusteistkümmend päewa. Kui Tardieu 1930. a. kewadel moodustas oma teist kabinetti, siis kirjutas prantsuse ajakiri „Politikiline ja parlamentiline ülesewaade“ (märtsikuu numbris): „Pea terwe weebruarikuu oli täidetud kriisi keerdkäikudest.“ Kui see kabinett 4. detf. 1930 langeb, teewad walitsuse moodustamise katset esmalt Barthou, siis Laval ja lõpuks Steeg, kel wii-

mati õnnestub walitsust kokku seada, mis astub ametisse 13. detf., kuid sisemiste lahkhelide tõttu langeb kuue nädala pärast (põllutööminister 16. jaanuaril saadikutekojas sõna wõttes lubab wiljahinna tõsta 175 frangini, majandusminister aga waidleb niisugusele elukalliduse tõstmise poliitikal wastu; sel puhul 22. jaanuaril esitatakse arupärimine, mis kufutab walitsuse).

Mis puutub walitsusekriisidesse Gestis, siis wabariigi esimestel aastatel need sageli wenisid älearu piirale, kuid ei tohiks kahtlust olla, et selle nähte põhjuseks olid meie poliitikatelaste wahesed kogemused ja wilumused, mida munseas tõendab ka asjaolu, et järgnewatel aastatel on hakatud kriisidest juba märksa rutemini üle saama: nii on mõnikord kriis lahendatud 5—6 päewaga (Strandmani ja Pätsi kabinettide ametisse astumisel). Kui me aga weel arwesse wõtame, misfugune kulus suurte kogemustega riigimeeste suhtes walitseb Prantsusmaal ja kui kehwad meie ses suhtes oleme, siis leiame, et kriiside lahendamise asjas meil sugugi põhjust pole Prantsusmaa ees punastada.

Sooepis ilma alufeta on ka see arwamine, nagu presidentiga wabariikis kriisid tekkisid ainult tähtsate põhimõtteliste küsimuste pärast, mitte aga wäiklaste salasepituste pärast ja tühistel ettekäändetel. Kuidas suudab president takistada intriigide se-

pitsemist ja walitsuse wähemusse jätmist, f. o. kufutamist sellaste intriigide tagajärjel? Wõi arwatakse, et intriigide sepiitsejad ei julge oma wõrku kuldada, kartes et president wõib parlamendi laiale saata ja uued walimised määrata? Kuid peaks ometi selge olema, et iialgi ei julge president parlamenti laiali saata, — juba uute walimiste kulude pärast, — kui põhjused selleks pole niivõrd tõstetud ja kaalutavad, et ka laiad rahwahulgad neist hõlpsasti aru saavad. Seega wõib parlamendi laialisaatmine tõsiselt kaalumisele tulla waid suure tähtsusega põhimõtteliste küsimuste puhul, kuna aga just parlamendirühmade salakawalate sepiituste puhul sellest ei saa juttugi olla. Nii on näewas selge, et president kuidagi ei saa takistada walitsuse kufutamist rühmade intriigide ja salasepiituste tagajärjel.

Olgu aga tähendatud, et kui osutub wõimalikuks walitsust kufutada wäiklaste salakawalaste abil, siis see on selgeks tõenduseks, et sel walitsusel oli juba aeg lahkuda. Kuni awalik arwamine toetab walitsust ja tema selja taga seisab kindel parlamendi enamus, ei saada teda kunagi ei awaliku kallaletungiga, ei

salakawalate wiguritega sadulast wälja lüüa.

Mis puutub walitsuste püüwusesse, nagu see meie juures wiimastel aastatel wälja kujunenud, siis pole meil sugugi põhjust isearanis hädaldada, nagu oleks walitsusekriisid meie juures liig sageks. Wiimase kolme aasta kestel on meie walitsuste kehtmine eluiga olnud, nagu hiljuti wälja rehkendamine, üks nädal wähem kui aasta, mis on kaht korda pikem prantsuse walitsuste elueast sama kolme aasta kestel. Kuidagi ei saa öelda, nagu ei jaksaks walitsus ühe aasta jookkul midagi ära teha oma walitsemiselawa teostamiseks. Kui juba ei suudeta, siis on walitsus teguwõimetu, ja mida rutem sellane walitsus lahkeb, seda parem. On aga põhjust arwata, et sedamööda, kuis laiade rahwahulkade teadlikkuse tasapind tõuseb ja wilunud poliitikategelaste arw kasvab, ning ühtlasi ka wäikesed rühmadeks poliitika-areenist kaowad ja poliitiline elu koondub wäikse arwu suurte erakondade ümber, — selle kõigea kähkles ka kriiside lahendamise muutub järjest libedamaks ja walitsuste eluiga weelgi pikemaks. Igatahes aga pole presidendist ses mõttes kõige wähemasti kasu oodata.

IV.

Meil on aastate kestel tehtud palju kisa ja kära selle üle, et meie põhiseadus olewat hirmus halb, kuna meil puudub wabariigi president.

Alutingimata olewat tarwis president ametisse panna, muidu olewat Eesti riik warsti otas.

Rahjaks aga pole mitte keegi

fiamaani jaksanud asjalik-
fude kaalutluste ja us-
kumapanewate tõenduste
waral ära näidata, et presidendist
tõepoolest oleks miskit kasu meie riigie-
leu terwendamise ja otstarbekoha-
fema ümberkorraldamise mõttes. Ei
ole ka ime, sest niipea kui hakkame
küsimust kainelt ja asjalikult kaalu-
ma, eriti aga, kui lähemalt jälgime
teiste maade riiklikke kogemusi, siis
leiame otsekohe, et presidendist tõe-
poolest pole oodata kõige vähematti
tulu meie riigieule selle parema ra-
kenduse mõttes. Seda näitamine eel-
pool Brantfussmaa riigieule koge-
muste najal.

Lubatagu puudutada weel ühte
wäidet, millega meil on püütud põh-
jendada presidendi wajalikkust.

Sageli oleme kuulnud presidendi
poolbajaid pahandawat poliitiliste
erakondade üle, kes olewat kõik wõi-
mu oma kätte haaranud, nii et rah-
wal tegelikult miskit wõimu ei ole-
wat. President olewatti just sellepär-
rast tarwilik, et ainult presidendi
walimiste läbi ja presidendi, kui
kogu rahwa usaldusmehe ning woli-
niku kandu, saawat rahwas maksma
panna oma wõimu riigikogu ja era-
fondade üle. Niisuguste harutlus-
tega tahetakse meid uskuma panna,
nagu oleks president just selleks wa-
jalik, et tema kandu rahwa tõelikud
soowid ja poliitiline tahe pääseksid
maksuusele riigieus, kuna ilma pre-
sidentita, ja nimest riigikogu kandu,

rahwas ei saawatti oma tahet maks-
ma panna.

Ent niisugune harutlus pole münd
kui filmamoondamine ja rah-
wale puru filma puistamine. Tõeli-
selt on lugu risti wastupidine.
Rahwa poolt walitud pre-
sident ei aita maks mitte
rahwa tahet ja mõju riigi
walitsemise alal täieli-
kumalt maksma panna,
waid otse ümberpöördukt,
— presidendi ametisse
seadmine ainult nõrgen-
daks ja vähendaks rahwa
mõju riigieus.

Sajast, ehk olgu ka kahesast-
kümnest liikmest koosnewas riigiko-
gus igatahes leiawad väljendust ja
esindamist kõik tähtsamad mõttewoolud
ja lahkumised püüded, mis
rahwa seas riiklike küsimuste alal
olemas on, nii et riigikogu alati
enam wõi vähem täpselt peegeldab
wastu seda, mida laiad rahwahul-
gad mitmesugustest rahwaklassidest
riigieule alal nõuawad ja peawad
õigeks. Poliitilises wõitluses riigiko-
gus esindatud erakondade wahel lei-
takse siis kõigile päewatorda kerkiwa-
tele küsimustele mõnesugune keskmine
lahendus, mis enam wõi vähem
wastab rahwa keskel olewate poliiti-
liste jõudude wahekorrale, ja selles
mõttes väljendawad rahwa tahet.

Kui aga riigikogu kõrwale, selle
„tasakaalus hoidmiseks“ ja „taltsu-
tamiseks“ seatakse rahwa poolt wa-

litud president, — kuis saab see üksainus isik ühekorraga väljendada tööliste ja wabrikantide, suurtalunikud ja popside, linna majaanikute ja ärimeeste, — ühe sõnaga kõigi rahwafasside nõudmist ja tahtet? On päewaselge, et see on täiesti võimata, ja samuti on päewaselge, et sellane president ei saa muud osa mängida, kui — olla piduriks, mis waid takistab ja raskestab rahwa poliitilise tahte maksuwõlge pääsmist riigikogu kaudu.

Juust niisugusel arwamisel rahwa poolt walitud presidendi kohta on muuseas kuulus saksa professor Hans Kelsen, kes on üks kõige tuntumaid nüüdisaja asjatundjaid ja autori teete riigidiguse alal.

Omas suures teoses „Üldine riigipetetus“ tähendab sama prof. Kelsen otsekoheselt ja selgel sõnal, et eriline riigipea (president) on waid kuningariikliku korra jäänus, mille järgi riigisus õiguse pärast ei ole ühtegi olulist wajadust, ja et järjekindlalt demokraatlikult waatepunktilt ei tohiks seefuguse orgaani jaoks riigis üldse ruumi olla.

Kui me eespool tähendasime, et riigikogus leitakse päewakorra kerkwatele küsimustele mõnesugune kehtmine lahendus, mis teatavas mõttes väljendab rahwa tahtet, siis oli see öeldud ainult niivõrd, kuiwõrd me võrdleme riigikogu rahwa poolt walitud presidendiga. Kuna president kuidagi ei saa olla terve rahwa

tahte väljendajaks, riigikogu teatawaks mõtte igatahes on rahwa tahte väljendajaks. Arusaamatuste ärahoidmiseks tuleb aga seejuures järgmist filmas pidada.

Senitana, kui rahwa suure enamusel osaks on turnaw töö, madalad näljapalgad ja wilets kooliharidus, ning majanduslik, kui ka waimline ülewõim on jõukate klasside käes, kes arwult moodustawad waid väikse osa rahwast, senitana oskawad kodanlised erakonnad, kes seisawad jõukate kihtide teenistuses ja kaitsewad nende kasusid, oma petlikkude lubadustega ja ilusate „rahwuslike“ sõnatõlkedega suuremat osa töötawat rahwast wedada ninapidi ja rasendada oma wankri ette. Tegelikult hoolitsewad kõik kodanlised erakonnad waid selle eest, et jõukatel rahwakihritel oleks lahe elada ja rikastuda, kuna kõik koormatimed ja rasksused weeretatakse töötawate rahwahulkade paljukaannatanud õladele; sõnades aga püüawad nad endid alati kujutada „väikse wäse mehe“ kaitsjatena, kes hoolitsewad waid selle eest, et laiade rahwahulkade elujärg läheks järjelt lahedamaks ja mugavamaks. Need petlikke sõnatõlke ja ilusaid lubadusi uskudes hääletawad kahjuks kümned ja sajad tuhanded linna ja maa kehwiid aastast aastasse kodanliste erakonnade poolt, upitades nad sellega riigitiiri juure, kus nad aga tegelikult kõik kehwiidute huwid jalga alla tallawad.

Selles mõttes peab ütleva, et kui majanduslik ja vaimline ülevõim on jõukate rahvavallasjate käes, töötavad rahvahulgad aga on surutud ainelisse ja vaimlisse viletsusse, — senitana ei saa üheski riigikogu, ükski parlament olla rahva tõeliku enamuse, see on — töötavate hulkade tõelikkude soovide, nõudmiste ja tahte väljendajaks.

Kuid seda väärnähet võib samamoodi juhtuda ainult range matult viisa tööga töötavate rahvahulgade keskel, nende poliitilise arusaamise selgitamiseks ja arendamiseks, milline töö muudugi nõuab pikka rida aastaid. Mida elavamalt ja agavamalt töötavad rahvahulgad võtavad osa poliitikaalust, mida teeravama tähelepanuga nad jälgivad riiklikke küsimusi ja poliitiliste erakondade tegemusi, seda enam nad õpiwad kodanlike erakondi õigesti hindama mitte nende meesmagusaate sõnade järgi, vaid nende mõrude tegude järgi, ja seda enam maksab ka töötavate rahvahulkade tõeline poliitiline tahe riigielus vähemaval läbi lööma ning ennat maksima panema. Presidendi ei oleks aga ka selles mõttes kõige vähemaktiivne, vaid ennem ainult kahju.

Kõigil etteotsitud kaalutlustel pole kahtlust, et president meie vabariigis osutuks emb-kumb, kas täiesti ülaruseks iluajaks ja ilmaegfeks ametiks, või koguni demokraatliku põhimõttega vastolus olevaks ja riik-

lifel kahjulikuks teguriks. Seejuures aga on see ilmaegne auamet õige kulukas ja tõstab meie nii kui nii ränka maksuformat üsna austamisväärtse summa võrra.

Et laiad rahvahulgad presidendi ametisse seadmifega hõlpsamini lepiks ja nõusse jääks, selleks on meie presidendi igatfejad tarvilikuks arwanud riigikogu liikmete arv u vähendada saja pealt kaheksakümnele. See andvat niipalju kofkuhoidu, et sellega saawat presidendi ametisse panna, nii et see riigi väljamineku ei suurendavat. Kes aga nii harutavad, need emb-kumb, kas ei oska hästi rehkendada või meelega puistavad rahvale puru filma. Pole vähem aktiivne kahtlust, et presidendi ja kõigitema abijõudude ülalpidamine läheb vähemalt neli korda niipalju maksma, kui riigikogu liikmete arv u vähendamifega kaheksakümne võrra kofkuhoidu saadakse.

Kahesümne riigikogu liikme palgaga, korterirahaga ja komisjonitasud teevad ühtekofku välja kõige rohkem neli miljoni senti aastas. Presidendi kohta aga on asjatundjad välja rehkendanud, et kõige tagasihoidlikumal arvestamisel juures selle ametiga seotud kulud ulatavad kaheksakümne miljoni sentini aastas!

Ei ole ju wiist kahtlust, et presi-

dendile määratakse vähemalt niisama suur palk ja sama suured esindusrahad, millesid siamaani on makstud riigiwanemale. Edsi peawad presidendil olema oma adjutantid, mitmesugused abijõud, kantseleiametnikud, teenijasfond jne. jne. Edasi tulewad arwesse wõtta tema esindusforteri ja esindusautode ülalpidamise kulud jne. jne. Kõigi nende kulude kohta eelarwet tehes on asjatundjad leidnud, et vähema summaga, kui 20 miljonit senti aastas, ei tule kuidagi wälja. Kui sellest arwata maha need 4 miljonit senti kottuhoidu, mis saadakse riigikogu liikmete arwu vähendamise läbi, siis näeme, et president tooh rahwale vähemalt 16 miljonit senti, kui mitte rohkem, uusi kulusid iga aasta juure. Siia tuleb aga weel juure lisada presidendil walimise kulud iga wiie aasta tagant, mis ka mõne miljoni senti ära neelawad.

Kunstest kümme miljonit senti uusi kulusid iga aasta — see on meie kehwa riigikese kohta üsna suur summa, eriti praegusel ajal, kus riie rahapuudus end igalpool nii terawalt ja walusalt tunda annab. Ilmasõja inwaliidid on korduvalt nõudnud, et neile antaks luba uulitsatel kerjata, kuna riigi poolt inwaliididele antaw toetus on otse häbistawalt ja ebainimlikult wäike, nii et sellega äraela-

misest ei saa juttugi olla. Samuti on need toetused, mida hoolekande seaduse alusel antakse wigastele ja töövõimetuile, otse ebainimlikult wäikesed. Kui me kõike seda meele tuletame, siis saame aru, et 16 miljonit senti meie oledes on wäga suur summa, mis kasulikult ja hädawajalikult otstarbeks ära kasutatult wõiks anda tööd ja ülespidamist vähemalt sada dele perekondadele. Igaüks oskab omale isegi ettekujutada, mis see tähendaks, kui need 16 miljonit iga aasta määrataks näiteks selleks, et praegu ilma kasutamata magawaid wõsastikke, kännustikke ja foid munta kultuuri- maaks ja luua nendel uusi wäitsepõlupidamisi. Gulgale inimestele saaks sellega iga aasta loodud töötamise ja enda äraelatamise võimalused. Selle asemel need 16 miljonit ära kulutada presidendil ülalpidamiseks, sellest Eesti riigile mitte misksifugust tulu ega kasu oodata ei ole, seda ei saa küll munt nimetada kui — hullumeelsuseks.

Sellepärast igaüks, kes on niisuguse hullumeelsuse wastu, laseb rahwahäaletusel 13., 14. ja 15. augustil hääletamiskasti sedeli pealkirjaga:

„wastu!“